

ЛІТЕРАТУРА

1. Кармаліта М. Правова доктрина – джерело (форма) права : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. Кармаліта ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 199 с.
2. Мадаев Е. Доктрина в правовой системе Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Е. Мадаева ; Сибирская академия права, экономики и управления. – Иркутск, 2012. – 254 с.
3. Маліцький Б. Сучасний стан наукової сфери України та нова стратегічна доктрина її розвитку / Б. Маліцький // Наука та наукознавство. – 2006. – № 2 (52). – С. 19.
4. Пряхина Т. Конституционная доктрина современной России : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Т. Пряхина ; Саратовская гос. академия права. – Саратов, 2004. – 510 с.
5. Семеніхін І. Правова доктрина : загальнотеоретичний аналіз / І. Семеніхін. – Х. : Юрайт, 2012. – 88 с.
6. Спасибо-Фатеева І. Доктринальне тлумачення / І. Спасибо-Фатеева // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1(40). – С. 15-16.

REFERENCES

1. Karmalita M. Legal Doctrine – the Source (Form) of Law : thesis for degree of candidate of law sciences : major 12.00.01 / M. Karmalita. – Kyiv, 2011. – 199 p.
2. Madaev E. Doctrine in the Legal System of the Russian Federation : thesis for degree of candidate of law sciences : major 12.00.01 / E. Madaeva. – Irkutsk, 2012. – 254 p.
3. Malitskyi B. Current State of Science of Ukraine and the New Strategic Doctrine of Its Development / B. Malitskyi // *Nauka tha naukoznavstvo*. – 2006. – № 2 (52). – P. 19.
4. Pryakhina T. Constitutional Doctrine of Modern Russia : thesis for degree of doctor of law sciences : major 12.00.02 / T. Pryakhina. – Saratov, 2004. – 510 p.
5. Semenikhin I. *Pravova doktrina : zagal'noteoretichniy analiz* [Legal Doctrine : General Theoretical Analysis] / I.I. Semenikhin. – Kharkiv : Yurayt, 2012. – 88 p.
6. Spasybo-Fatieieva I. Doctrinal Interpretation / I. Spasybo-Fatieieva // *Visnik Akademii pravovikh nauk Ukraine*. – 2005. – №1 (40). – P. 15-16.

УДК 340.12: 340.115

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СПІВІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ Й ДЕРЖАВИ (ІНТЕЛІГІБЕЛЬНИЙ І СЕНСИБЕЛЬНИЙ ВИМІРИ)

Романова А.С., к.ю.н., доцент

*Інститут права та психології Національного університету
«Львівська політехніка», вул. Князя Романа 1, м. Львів, Україна
aliroma@ukr.net*

Статтю присвячено філософсько-правовим проблемам співіснування людини й держави, що ґрунтовно осмислюються на основі інтелігібельного та сенсибельного вимірів, проходячи через широкий спектр ціннісних показників природно-правового простору та різномірні його модифікації.

Ключові слова: людина, держава, інтелігібельний вимір, сенсибельний вимір, громадянське суспільство, права держава.

ЕСТЕСТВЕННО-ПРАВОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОСУЩЕСТВОВАНИЯ ЧЕЛОВЕКА И ГОСУДАРСТВА (ИНТЕЛЛИГИБЕЛЬНЫЙ И СЕНСИБЕЛЬНЫЙ ИЗМЕРЕНИЯ)

Романова А.С.

*Институт права и психологии Национального университета «Львовская политехника»,
ул. Князя Романа 1, г. Львов, Украина
aliroma@ukr.net*

Статья посвящена философско-правовым проблемам сосуществования человека и государства, которые основательно осмысливаются на основе интеллигибельного и сенсительного измерений, проходя через широкий спектр ценностных показателей естественно-правового пространства и разнородные его модификации.

Ключевые слова: человек, государство, интеллигибельное измерение, сенсительное измерение, гражданское общество, правовое государство.

NATURAL AND LEGAL FEATURES OF COEXISTENCE OF MAN AND THE STATE (INTELLIGIBLE AND SENSIBLE TERMS)

Romanova A.S.

*Institute of jurisprudence and psychology, National university «Lviv Polytechnic»,
str. Kniaz Roman, 1/3, Lviv, Ukraine
aliroma@ukr.net*

Determining intelligible and sensible dimensions of features of human existence in the natural and legal space it is important to reveal the content of the concept of «man» as a personality, as well as the characterization of a person as a special social being.

So, according to General Psychology, man is first of all a biological creature that, unlike other animals, possesses consciousness, language, and ability to work, evaluates and changes the world around him. On the other hand, man is a social creature.

The state must ensure the protection of human natural rights; otherwise it is no sense for the state existence. According to natural human rights which are guaranteed by natural law, it is clear that only some «perfect» form of the public society can guarantee human rights. Moreover, the state must produce its own legal system on the base of such natural (true and perfect) rights.

Regarding the forms of the harmonious coexistence of man and state there is an important question whether a person is a part of the state, or, on the contrary, the state is a part of the person, in other words, whether the state exists for man or man exists for the state.

In the context of natural and legal approach to the problem it is worth noting that the essence of the relationship of «man-state» lies in the fact that man has become the creator of the society and all its formations before the state creates those or other conditions for the social life of man. Therefore, the priority is given to a person in this relationship, though at a particular stage of the state development a person cannot live without the state as a social formation.

The basic models of the interaction between man and state are: 1) antagonism in relations; 2) conformism; 3) parity in relations.

A person begins to exist in harmony with the state due to understanding his place within public society, the formation of own attitude to his role in the state, and the state ensures the sphere of personal existence and realization.

Legal state and civil society must embody the ideal of human existence, in which there is no need to distinguish between the natural-legal space and the positive-legal field of the state. Coexisting with the state under the conditions of harmony and being in the state man should feel its humanist nature, and the purpose of the state is to ensure the free development of human being and to create proper living conditions.

Key words: man, state, intelligible dimension, sensible dimension, civil society, legal state.

Розвиток державного суспільства на основі норм природно-правового простору є запорукою стабільності й верховенства права, а сьогодні доводить, що основне призначення держави полягає в забезпеченні природних прав людини. Глобалізаційні процеси у світі вказують на те, що тільки в гармонійному співіснуванні людей між собою й із державою можна віднайти природно-правовий баланс існування буттєвого простору загалом.

Державі потрібно докладати максимум зусиль для того, щоб людина відчувала необхідність здійснювати свою життєдіяльність саме в державному середовищі – основі стабільності й захисту. Щодо людини, то вона теж повинна усвідомити, що правова, соціальна, демократична держава є не подарунком, а результатом важкої праці й компромісу на основі природно-правових цінностей.

Над проблемою осмислення особливостей співіснування людини й держави в процесі еволюційного розвитку суспільства працювало багато видатних зарубіжних та вітчизняних мислителів і науковців минулого й сучасності. Зокрема, Г. Спенсер осмислював такі «взаємовідносини» з позиції крайнього антропоцентризму.

Процес наукового пошуку ускладнює те, що на основі природно-правової концепції проблема співіснування людини й держави фактично не досліджувалася в українській правовій науці. Як правило, наукові пошуки ґрунтувалися на осмисленні людини, її прав та обов'язків у позитивному полі держави. Такий підхід трактує глобальні проблеми співіснування людини та держави вельми однозначно – з позиції взаємних прав та обов'язків. Зовсім не заперечуючи важливості вказаного традиційного підходу, варто наголосити, що сьогодення вимагає осмислення ролі людини у формуванні гармонійного цілісного суспільства й держави на основі природних норм.

Слід зазначити, що цій проблемі приділяли значну увагу такі вчені, як В. Бачинін, І. Ільїн, В. Конєв, М. Матузов, С. Сливка, В. Соловйов та інші.

Незважаючи на публікації цих і багатьох інших учених, проблема інтелігбельного й сенсигбельного осмислення особливостей співіснування людини й держави в природно-правовому просторі залишається актуальною й потребує глибокого аналізу.

Мета статті зумовлює необхідність філософсько-правового аналізу широкого кола питань, що стосуються обґрунтування інтелігбельного й сенсигбельного вимірів природно-правових особливостей співіснування людини та держави.

Інтелігбельний і сенсигбельний виміри особливостей співіснування людини й держави в природно-правовому просторі полягають у тому, щоб усебічно розкрити задекларовану проблематику на основі поєднання чуттєвого й раціонального підходів. Не завжди можна пояснити певні явища й процеси завдяки мисленнево-раціоналістичним процесам (інтелігбельний вимір), іноді потрібно застосувати чуттєве осмислення явищ (сенсигбельний вимір), що дає можливість заглибитися у витоки формування певних явищ дійсності.

Щодо змісту самого поняття «людина» як особистості, а також як особливої соціальної істоти, то, на авторитетну думку В. Бачиніна, людина – це біо-соціо-духовна істота, яка здатна активно діяти, пристосовуватися до обставин, формувати навколо себе штучне середовище – цивілізацію. Буття людини, що відрізняє її від інших живих організмів, полягає в тому, що воно протікає одночасно в природі, соціумі та культурі. Учений наголошує, що в природі людина веде природно-органічне існування, а в соціумі з його економічними, політичними, правовими та іншими сферами – соціальне [1, с. 180]. Вихідні моменти досліджень людини, навпаки, полягають не у вивченні її індивідуальних особливостей, а в аналізі тих соціальних функцій (соціальних ролей), які вона виконує.

Звичайно, людина – це насамперед істота соціальна, тому що її сутність розкривається в діяльності об'єктивного духу [2, с. 184].

Людина повинна оволодіти своєю соціальною сутністю, щоб знайти своє суспільне «обличчя» [3, с. 32], тому сутність людини, як було показано вище, – це передовсім сутність соціальна. Буття людини немислиме поза соціальним середовищем, без суспільства. Адже людина як особистість завжди є сукупністю лише певних відносин, які можна окреслити як індивідуальне буття відносин у суспільстві, які вона у своїй життєдіяльності зробила внутрішнім надбанням [4, с. 58]. Отже, людину доцільно розглядати в «особистісному»

контексті, адже «особистісне» фіксує міру соціального в людині, її соціально значущі риси, що властиві їй як окремому індивідові й характеризують її включеність у систему соціоприродних відносин.

Держава передовсім повинна забезпечити захист природних прав людини. Більше того, держава мусить витворити власну правову систему на основі таких природних (істинно досконалих) прав. Безперечно, на сучасному етапі існування людської цивілізації такою державою можна вважати правову державу, а суспільство – громадянським. Звичайно, ми не можемо жодну країну світу впевнено назвати правовою країною, у якій люди живуть у громадянському суспільстві, ми лише можемо сказати, що є низка держав, що максимально наближені до правових і докладають реальні зусилля для побудови громадянського суспільства. Проте це питання знову ж таки дуже відносно та «хитке», адже і правова держава, і громадянське суспільство як доконаний факт – це ідеал, а досягнути ідеалу неможливо, до нього можна лише максимально наблизитися. Зрештою, якби людство, припустимо, і досягнуло ідеалу в процесі власного існування та розвитку, до чого б тоді воно мало прагнути? Мабуть, як не може людина досягнути досконалості, так і неможливо створити ідеальне середовище для її існування, а отже, можна лише наблизитися до певної гармонії людської життєдіяльності в державі.

Щодо форм гармонійного співіснування людини й держави, то важливим є питання про те, чи людина є частиною держави або ж, навпаки, держава – це частина людини, інакше кажучи, держава існує для людини чи людина для держави.

Різні підходи щодо розуміння цієї проблематики мали місце впродовж усього історичного розвитку філософсько-правової думки, проте загалом ідеться про протилежність соціоцентристського й антропоцентристського підходів.

На нашу думку, неправильно робити висновки, орієнтуючись на радикальні концепції щодо того, чи людина або, навпаки, держава є домінуючим елементом у відносинах «людина – держава».

Творець органічної теорії суспільства Г. Спенсер є прихильником позиції крайнього антропоцентризму. Він стверджує, що суспільство є лише збірним поняттям на позначення сукупності індивідів [5, с. 287]. Це означає, що держава існує для людини й повинна їй служити, а не навпаки.

Принципово інший погляд представлено в концепції О. Конта, який виступає проти того, щоб вважати суспільство простою сукупністю індивідів [6, с. 94], адже особливість людини формується обставинами її соціального буття, тобто людина сама собою не існує, існувати може тільки людство, оскільки своїм розвитком людина зобов'язана суспільству. Тут важливо зауважити, що держава, її політичний режим, суспільні ціннісні пріоритети впливають на людину та її особистісні переконання, а тому, щоб зробити людину більш досконалою й гармонійно розвинутою, потрібно змінювати саме суспільство, його соціальні й політичні інститути, а отже, і державу як результат його еволюції [7, с. 46].

Звичайно, у контексті природно-правового підходу до проблеми варто зауважити, що сутність відносин «людина – держава» полягає в тому, що, перш ніж держава створить ті чи інші умови для суспільного буття людини, вона (людина) уже є творцем суспільства й усіх його утворень. Тому однозначно в цьому взаємозв'язку пріоритет надається людині, хоч і без держави як суспільного утворення, на конкретному етапі розвитку.

Отже, відносини «людина – держава» в ідеалі повинні бути паритетними, хоча морально й психологічно людина визнається первинною цінністю.

Основними моделями взаємодії людини й держави є такі: 1) антагонізм у взаєминах; 2) конформізм [8, с. 72]; 3) паритет у взаємовідносинах.

Звичайно, саме через осмислення свого місця в межах державного суспільства, через формування власного ставлення до своєї ролі в державі людина починає існувати в гармонії з нею, а держава забезпечує людині сферу особистісного буття й реалізації на основі норм права, моралі й справедливості.

Правильним є твердження, що держава може існувати лише за волі людини та докладання зусиль [9, с. 142]. Хоча щодо особистої участі людини в справах держави існують дискусійні питання. Держава завжди передбачає насильство; як стверджують прихильники позитивістського підходу до розуміння права й держави, це насильство є необхідним і має назву «примус». Людині для усвідомлення змісту своєї участі в справах держави потрібно прийняти державне насильство як належне, як законну форму своєї поведінки.

Варто погодитися з тим, що символічне насильство є неминучим атрибутом влади, адже держава зберігає та зміцнює свої критичні повноваження за допомогою безпосереднього примусу й прямого насильства [1, с. 212].

Зауважимо, що за певних обставин виникають такі ситуації, коли саме примус спонукає людину до правомірної поведінки, яка поступово стає необхідністю для людини, а згодом «трансформується» в стійкі переконання.

У контексті природно-правового підходу до задекларованої проблематики виникає питання так би мовити морального змісту щодо того, чи може людина бути моральною й одночасно брати участь у державному насильстві й у чому має полягати моральний аспект участі людини в справах держави [10, с. 340].

Функціональна взаємодія людини й держави, безумовно, має певні позитивні моменти. Державне суспільство повинно діяти як єдиний злагоджений механізм, де дію кожного елемента завжди та в усьому можна передбачити. І саме на основі злагодженої взаємодії формуються такі впливові соціальні утворення, як громадянське суспільство й правова держава, що є ідеальними формами співіснування людини й держави.

Якщо громадянське суспільство є багатомірною, самоорганізованою системою соціальних відносин, які природно виникають між індивідами, що мають свої особливі цілі, відмінні від загальнодержавних [1, с. 339], то держава повинна намагатися забезпечити разом із правами людини охорону й розвиток її соціальних інтересів. Історично доведено, що таке суспільство – всебічно цілісна культурна форма суспільного буття, яка здатна «об'єднати» в ідеальну форму співіснування людину й державу.

Як бачимо, функціонування громадянського суспільства є основою не тільки економічного й політико-правового, а й духовного, психологічного та ідеологічного розв'язання проблеми взаємодії людини й держави. І це не дивно, адже громадянське суспільство лежить в основі буття людини на певному етапі розвитку людської цивілізації.

Сприятливі умови, у яких громадянське суспільство розвивається набагато успішніше, значною мірою створює сама людина через державу шляхом прийняття необхідних законів, формуючи його тим самим як правову державу, що трактується як ідеальна форма співіснування людини й держави. Верховенство права підпорядковує державу суспільству, оскільки особливості співіснування людини з державою повинні відбуватися за умов, що відповідають природним критеріям ідеалу.

Щодо правової держави як «середовища» гармонійного існування людини, то для правової держави, звичайно, необхідно, однак не достатньо, щоб усі, зокрема й сама держава, дотримувалися законів. Необхідно, щоб ці закони були правовими, відповідали вимогам права й загальної, необхідної форми свободи людини [11]. Для цього потрібна така держава, яка виходила б із принципів природного права під час формування законів і втілення їх у життя та й загалом у процесі здійснення всіх інших функцій.

У зв'язку з особливістю правової держави як ідеальної форми співіснування людини й держави, що полягає в дотриманні прав і свобод людини та громадянина, важливо акцентувати увагу на тому, чим саме є невіддільні права людини й у чому вони полягають, адже це ключова «ідея» природно-правового простору. У цілому такі права існують сьогодні у вигляді ніби й зрозумілих нам прав на життя, честь і гідність, свободу слова, на свободу отримання й використання інформації, на приватне життя тощо. Однак ця «звичка» людини до того, що ці права є й нікуди не зникнуть, є оманливою у своїй безпечності. В історії розвитку людства є безліч прикладів, що саме за ці, здавалося б, прості й зрозумілі права люди гинули й боролися десятиліттями, адже це насамперед ті гарантії природного стану людини, які дозволяють їй бути людиною з власною гідністю, моральними підвалинами й ціннісними переконаннями.

Правова держава й громадянське суспільство повинні втілювати в собі той ідеал існування людини, за якого в неї (людини) не виникало б навіть потреби розрізнення природно-правового простору й позитивно-правового поля держави. Людина за умови гармонійного співіснування з державою (а отже, і в державі) як характеристику держави повинна відчувати її гуманістичний характер, а метою держави має бути забезпечення вільного розвитку людини та створення гідних умов для життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинін В. Філософія права : [словник] / В. Бачинін, В. Журавський, М. Панов. – К. : ІнЮре, 2003. – 408 с.
2. Гегель Г. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Г. Гегель ; пер. з нім. Р. Осадчука, М. Кушніра. – К. : Юніверс, 2000. – 336 с.
3. Конев В. Онтологические особенности мира человека / В. Конев. – Самара : Самар. ун-т, 2003. – 72 с.
4. Волков Ю. Личность и гуманизм (социологический аспект) / Ю. Волков. – Челябинск : Изд-во ЧелГУ, 1995. – 226 с.
5. Спенсер Г. Социальная статика / Г. Спенсер. – К. : Гама-принт, 2013. – 496 с.
6. Конт О. Общий обзор позитивизма / О. Конт ; пер. с фр. И. Шапиро ; под ред. Э. Радлова. – 2-е изд. – М. : Либроком, 2011. – 296 с.
7. Маркс К. Злидні філософії. Відповідь на «Філософію злиднів» Прудона / К. Маркс ; пер. з нім. С. Вікула. – Х. ; Берлін ; Нью-Йорк : Укр.-американ. вид-во «Космос», 1923. – 136 с.
8. Розин В. Генезис права / В. Розин. – М. : NOTA BENE, 2001. – 208 с.
9. Редкий П. Из лекций по истории философии права в связи с историей философии вообще : в 4 т. / П. Редкий. – СПб., 1889–1990. – Т. 1. – 1889. – 442 с.
10. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Изд-во политической литературы, 1994. – 528 с.
11. Сливка С. Правнича деонтологія / С. Сливка. – К. : Атіка, 1999. – 336 с.

REFERENCES

1. Bachynin V.A. *Filosofiya prava* [Philosophy of Law] : [Dictionary] / [V.A. Bachynin, V.S. Zhuravskiy, M.I. Panov]. – Kyiv : In Yure, 2003. – 408 p.
2. Hegel Elements of Philosophy of Right or Natural Law and the Science of the State / G.W.F. Hegel ; translation R.V. Osadchuk, M.G. Kushnir. – Kyiv : Yunivers, 2000. – 336 p.
3. Konev V.A. *Ontologicheskie osobennosti mira cheloveka* [Ontological Features of Human World] / V.A. Konev. – Samara : Samara university, 2003. – 72 p.

4. Volkov Y.H. *Lichnost' i gumanizm (sociologicheskiiy aspekt)* [Personality and Humanism (Sociological Aspect)] / Y.H. Volkov. – Chelyabinsk : Izd-vo of Chelyabinsk state university, 1995. – 226 p.
5. Spencer H. *Social'naya statika* [Social Statics] / H. Spencer. – Kyiv : Gama-print, 2013. – 496 p.
6. Comte A. *Obschiy obzor pozitivizma* [A General View of Positivism] / A. Comte ; translation I.A. Shapiro ; a rel. E.L. Radlov. – 2th edition. – Moscow : Librokom, 2011. – 296 p.
7. Marx K. *The Poverty of Philosophy. Answer to the Philosophy of Poverty by Proudhon* / Karl Marx ; translation S. Vikula. – Kharkiv ; Berlin ; New York : Ukrainian-American publishing house «Kosmos», 1923. – 136 p.
8. Rozin V.M. *Genesis prava* [Genesis of Law] / V.M. Rozin. – Moscow : NOTA BENE, 2001. – 208 p.
9. Redkiy P.G. *Iz lekciy po istorii filosofii prava v svyazi s istoriey filosofii voobsche* [From Lectures on the History of Philosophy of Law in Connection with the History of Philosophy in General] : in 4 vol. / P.G. Redkiy. – Saint Petersburg, Vol. 1. – 1889. – 442 p.
10. Jaspers K. *Smysl i naznachenie istorii* [The Origin and Goal of History] / Karl Jaspers. – Moscow : Izd-vo polit. lit., 1994. – 528 p.
11. Slivka S.S. *Pravnicha deontologiya* [Legal Ethics] / S.S. Slivka. – Kyiv : Атика, 1999. – 336 p.

УДК 34.01: 340.132.1

ЕКЗИСТЕНЦІЙНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ЗАКОНУ ЯК НОРМАТИВНОЇ ОСНОВИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

Савенко В.В., к.істор.н., доцент

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна
assigay@mail.ru*

У статті проаналізовано філософські аспекти формування юридичної природи закону як основи правової системи в умовах правової реальності. Досліджено природу, сутність та ознаки правової системи та правової реальності як наукових категорій. Розглянуто закон як першооснову правової реальності та нормативну складову правової системи. З'ясовано значення юридичного закону для обґрунтування буття соціуму. Досліджено фундаментальні принципи виникнення й побудови юридичних законів через призму екзистенційно-динамічного устрою суспільного буття.

Ключові слова: юридичний закон, правова реальність, правова система, соціальна система, юридична природа права, джерело права.

ЭКЗИСТЕНЦИОНАЛЬНОЕ ОБОСНОВАНИЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПРИРОДЫ ЗАКОНА КАК НОРМАТИВНОЙ ОСНОВЫ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Савенко В.В.

*Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка,
ул. М. Кривоноса, 2, г. Тернополь, Украина
assigay@mail.ru*

В статье проанализированы философские аспекты формирования юридической природы закона как основы правовой системы в условиях правовой реальности. Исследованы природа, сущность и характерные особенности правовой системы и правовой реальности как научных категорий. Рассмотрен закон как первооснова правовой реальности и нормативная часть правовой системы. Установлено значение юридического закона для обоснования бытия социума. Исследованы